

Egzegetska studija o 1 Pt u svjetlu Filona i sociologije

Torrey SELAND, *Strangers in the Light. Philonic Perspectives on Christian Identity in 1 Pt*, Brill, Leiden-Boston 2005., 216 str.

Američki bibličar John H. Elliott objavio je 1966. god. dizertaciju o kršćanima kao izabranicima i kraljevskom svećenstvu prema 1 Pt 2,4-10 a zatim nastavio istraživati 1 Pt u svjetlu sociologije. Tako je 1981. god. objavio novu studiju s naslovom "Kuća za beskućnike. Sociološka egzegeza 1 Pt, njezina situacija i strategija". U njoj zastupa mišljenje da su kršćeni 1 Pt dvostruki stranci i pridošlice: bili su prije obraćenja građani maloazijskih provincija grčke kulture, koji su prihvatili židovstvo (postali prozeliti) a zatim su prihvaćanjem kršćanstva postali još više stranci. On je 1995. god. objavio članak o sociološkom poimanju časti i sramote u 1 Pt kao ključu za razumijevanje ove poslanice. Konačno je 2000. god. u nizu Anchor Bible u New Yorku objavio komentar 1 Pt na oko 900 stranica u kojem razrađuje i primjenjuje rezultate svoga dotadašnjeg istraživanja. Torrey Seland je norveški bibličar koji proučava Filona Aleksandrijskog kao Isusova i Pavlova suvremenika. Između ostaloga, na engleskom je 1995. god. objavio knjigu o poimanju nasilja kod Luke i Filona a 2002. god. s još dvojicom kolega uredio zbornik *Neotestamentica et Philonica. Studies in Honor of Peder Borgen* (izdavač Brill, Leiden).

U ovu knjigu uključio je tri svoja rada o 1 Pt prethodno objavljena na engleskom (prvi 1995., drugi 2001., treći 2004.) kojima se iz različitih vidova bavi poimanjem "pridošlica i stranaca" u ovoj poslanici. Knjiga obuhvaća pet poglavlja:

1. Nastanak 1 Pt u svjetlu pisanja i slanja pisama kod Grka i Rimljana u starini (str. 9-37);
2. Jesu li nazivi *paroikos kai epidēmos* u 1 Pt oznake za prozelite? (str. 39-78);
3. "Opće svećeništvo" kod Filona i 1 Pt - filonsko čitanje 1 Pt 2,5.9 (79-115);
4. Umjeren život kršćana kao pridošlica - filonsko čitanje 1 Pt 2,11 (117-145);
5. "Življenje vaše među poganima neka bude uzorno" (1 Pt 2,12) - asimilacija i inkulturacija u 1 Pt (str. 147-189).

On cijeni zalaganje J. Elliotta koji je skrenuo pozornost egzegeta na socijalne prilike naslovnika 1 Pt i njihovih poganskih sugrađana, ali ne prihvaća sve njegove teze. U uvodu (1-8) najavljuje da proučava naslovnike 1 Pt u Maloj Aziji iz vida sličnosti sa židovskim prozelitima prema djelima Filona Aleksandrijskog, pretpostavljajući da je sveti pisac ipak poznao socijalne prilike svojih naslovnika. Odgonetanjem i uvažavanjem socijalnih prilika povijesnih naslovnika možemo bolje razumjeti što je autor 1 Pt htio reći. U prvom poglavlju podsjeća da su Grci i Rimljani glavnom autoru pisma ili poslanice pripisivali cijeli sadržaj, bez obzira na dorade tajnika. Neke vrste knjižare postojale su tek koncem 1. st. pa se glavni pisac u to vrijeme morao pobrinuti da njegova poruka dospje do naslovnika slanjem posebnog donositelja, a u slučaju 1 Pt i pouzdanim prepisivanjem, jer je poslanica upućena kršćenicima pet rimskih provincija Male Azije. Iz 1 Pt 5,12 zaključuje da je Silvan napisao poslanicu te zajedno s drugim istraživačima pretpostavlja da je nositelj poslanice mogao prijeći 15 do 20 km dnevno ako je išao pješke ili 25 do 30 km ako je jahao konja ili magarca. Zato Seland pret-

postavlja da je moralo biti više donositelja 1 Pt i da je proces dostavljanja dugo trajao.

Na početku drugog poglavlja postavlja tezu: izrazi *paroikos* i *parepidêmos* kao metafore uzete iz socijalnog svijeta prozelita označuju socijalnu situaciju petrovskih kršćana, posebno otuđenost obraćenika u grčko-rimskom društvu Male Azije (str. 40). Na temelju Filonovih tekstova o prozelitima u Rimskom Carstvu smatra da su pogani Male Azije kršćane smatrali nekom vrstom prozelita. Stoga ovaj sveti pisac savjetuje svojim naslovnicima neka prihvate takvu otuđenost čuvajući kao "stranci i pridošlice" svoj novi identitet. Odbacuje Elliottovu tvrdnju da su naslovnici 1 Pt veći bili "stranci" zato što su postali židovski prozeliti, a prihvaćanje kršćanstva donijelo bi im novu, dvostruku otuđenost. Odbacuje i dosadašnje pretežno tumačenje o kršćanima kao "strancima" u smislu da su privremeno na svijetu, putuju prema nebeskoj domovini i zemaljski problemi sugradana ne bi ih se ticali. Pri analizi prijevoda Septuaginte za hebrejsku riječ *ger* skreće pozornost da je prevedena ne samo s *paroikos* nego i s *proselythos*. Filon opisuje Abrahama kao prozelita a zabranu izrabljivanja stranaca u Izl 22,20 alegorizira tako da su "stranci" iz biblijskog teksta prozeliti među Izraelcima koji su pobjegli od šovanja idola. Kad 1 Pt 1,1.17; 2,11 zove naslovnike putnicima i pridošlicama, podsjeća ih da su u to stanje ušli prihvaćanjem kršćanstva. Zato je poganin pridružen kršćanskom bratstvu sličan prozelitu koji se pridružio židovstvu, a prijelaz na židovstvo uključivao je socijalni, pravni i etnički raskid s dotadanjim društvom. U tom ozračju treba shvaćati Tacitovu tvrdnju u *Historiae* 5,5: "Oni koji prijedu na židovsku religiju, prihvaćaju njihovo ponašanje i prva pouka koju im utuvljuju jest prezirati bogove, odreći se svoje zemlje i ne obazirati se više

na roditelje, djecu i braću." Filon obrazlaže da zapovijed ljubavi iz Lev 19,18 obuhvaća i prozelite. Iako 1 Pt ne donosi sam naziv *ekklêsia*, donosi srodan "bratstvo" (2,17; usp. 5,9) a u 5,1-6 govori o starješinama zajednice što pretpostavlja izvjesnu organiziranost nove zajednice u koju su stupili ovi obraćenici grčke kulture. Socijalno stanje naslovnika u 1 Pt stoga jest slično stanju prozelita koji su tretirani kao da su napustili ne samo dotadanju vjeru nego i rod i socijalne strukture. Zato je bilo nužno da ih nova zajednica s ljubavlju prihvaća.

Filon naziva religioznog mudraca koji je sljedbenik prave vjere kućom Božjom i kraljevskim hramom. Pri obrazlaganju djelovanja mudraca oslanja se na stoike koji su učili da je mudrac građanin svijeta. On također na temelju Izl 12,6 uči da je sva izraelska zajednica u slavljenju Pashe svećenički narod. Prema njemu, uz kultno svećenstvo postoji i svećeništvo naroda i u tom smislu "opće svećenstvo". Pri tome poimanje svećeništva nije misionarsko u smislu širenja vjere nego posredničko u smislu slavljenja Boga. Egzegeti se slažu da se autor 1 Pt, primjenjujući naziv *hieratuma* na krštenike, oslanja na Izl 19,6 gdje je sav Izrael nazvan kraljevstvom svećenika. Prema Filonu Izrael kao *basileion kai hieratuma* jest kraljeva kuća ili hram Božji. Kao što su za Filona religiozni Izraelci svećenstvo svijeta, osobito o Pashi, tako su za autora 1 Pt krštenici svećenički narod Božji: "Filon i 1 Pt pripadaju dijaspori, ali su idejno različiti. Ipak imaju jednu veliku stvar zajedničku: spise Tore. Stoga im je u temelju ideologija ista, a obrazloženje im je različito zbog različitog ključa pri tumačenju" (str. 115).

Filon je od stoika preuzeo pojam duše kao duhovnog dijela ljudske osobe koji se useljava u tijelo pri rođenju i iseljava prilikom smrti. On uči da je religiozni mudrac

“pridošlica” u vlastitom tijelu, da je Abraham bio “prozelit” koji se uzorno vladao te da se duša počinje oslobadati tijela za života svladavajući tjelesne porive. Za nje ga je mudračeva borba protiv strasti borba razumne duše protiv drugih dijelova duše. U takvom ozračju za Filona je Izrael duša svijeta a judaizam najviša filozofija. Tko bi iz te filonske pozadine čitao 1 Pt 2,11, uvidio bi da je tu najviše helenizirani naziv *psyche* u cijelom NZ, kako kažu neki egzegeti.

Iz poticaja krštenicima da “njihovo vladanje među poganima bude uzorno” (1 Pt 2,12) egzegeti izvlače nauku o inkulturaciji u pogansku sredinu, nakon što su se duboko ukorijenili u kršćanskom bratstvu. Ovdje Seland od američkih sociologa preuzima pojmove integracije, inkulturacije i asimilacije. Vjerojatno stoga što su mu bili potrebni sociolozi koji pišu engleski. Oni, međutim, istražuju na temelju američkog iskustva gdje su integracija i asimilacija skoro sinonimni. U Europi se usljenici žele što prije integrirati kako bi koristili mogućnosti rada i sigurnog boravka u zemlji gostoprimstva ali i sačuvati svoj etnički i religijski identitet. Zato prihvaćaju integraciju a odbijaju asimilaciju. Na temelju američkih socioloških kategorija, Seland vidi da je autor 1 Pt svoje naslovnike, koji su krštenjem postali stranci među poganskom većinom, želio potaknuti da se inkulturiraju u novu sredinu, ali “u tekstovima nema ništa što bi čitatelje poticalo na povlačenje iz društva” (str. 173). Iz činjenice da su kršćani prihvatili grčki u svom bogoslužju, poukama i svetim spisima izlazi da su “ostali inkulturirani u svoj grčko-rimski kontekst obzirom na jezik” (str. 175). U 4,15-16 autor 1 Pt traži od naslovnika neka ne sramote svoju novu zajednicu zbiljskim kriminalnim djelima, ali ako trpe zato što su kršćani, neka budu ponosni i slave Boga

zbog toga imena. Seland s pravom zaključuje iz toga da je promijenjena sociološka kategorija časti i sramote u odnosu na većinu grčko-rimske kulture, jer su glavne vrijednosti naslovnika postale krsna uraslost u Krista i uključenost u svećenički narod Božji.

U “Epilogu” (191-192) autor obrazlaže naslov svoje knjige: “Stranci u svjetlosti. Filonske perspektive o kršćanskom identitetu u Prvoj Petrovoj.” Za razliku od Elliotta, ne smatra da su svi naslovnici bivši židovski prozeliti koji bi obraćenjem na kršćanstvo postali još otudeniji od svoje poganske sredine. To su “prosvijetljeni pridošlice - strangers in light” koji žive s većinom sugrađana drugačijeg uvjerenja i zato bivaju krivo shvaćani ili osuđivani: “Prvu Petrovu trebamo čitati u svjetlu socijalnog poimanja dijaspore. Ovo nije novo ni revolucionarno gledanje, ali posvećivanje pozornosti socijalnom svijetu Židova dijaspore, uključivši i Filona Aleksandrijskog, nije uvijek dostatno uočavano. Raspravu treba nastaviti. Djela Filonova često su bila upotrebljavana kao izvor za objašnjavanje posebnih izraza i idejnih pitanja u novozavjetnim spisima. Međutim, njegova djela trebamo upotrebljavati za osvjetljavanje socijalnih uvjeta prvih kršćana” (192).

Ovo je vrijedna studija na crti socioloških prilika naslovnika 1 Pt. Novija egzegeza služi se i sociološkom metodom, ali ne jedino njome! Autor djeluje uvjerljivo kada zastupa srodnost 1 Pt “Božje dijaspore, Božjih pridošlica” kod kršćana i Židova 1. st. Time uz Jakovljevu poslanicu i Prva Petrova može postati dokument dijaloga između današnjih kršćana i Židova.

Mato Zovkić